

Feminismus a gender v umění a teorii

V estetice (zvláště anglo-americké) bylo často marginalizováno nebo popíráno spojení umění s politikou. Umění mělo být chráněno od politických zájmů. Postavení a funkce umění měly být univerzální – tato univerzálnost je dána právě oddělením umění od politiky. V době postmoderny kdy politické analýzy moci pronikají do každého aspektu života, začal být tradiční koncept estetiky interpretován jako ideologicky motivovaný. Odmítnutí politického obsahu bylo chápáno jako politické a velmi konzervativní. Už není možné předpokládat, že by estetika měla nebo mohla být apolitická. Umění už nemůže být studováno bez politických implikací.

Tato změna je spojena též s feministickým myšlením. Většina umění, chápaného jako „velké“ umění byla tímto myšlením interpretována nikoli jako ztělesnění univerzálně lidského pohledu na svět, ale jako ztělesnění mužského pohledu, který formuje a podporuje určitý soubor postojů vůči ženám. Feministické kritičky se shodují na tom, že se tak děje na mnoha úrovních – nejenom ve formě zobrazení žen, ale např. i při používání narativních konvencí, jejichž zdánlivá nevinnost zakrývá snahu udržet si monopol na objektivitu.

Centrem feministického teoretizování o umění je tvrzení, že různé formy reprezentace – malba, fotografie, film – předpokládají „mužský“ pohled. Ve svém užším vymezení to odkazuje k aktuálnímu stavu; viděno širěji to charakterizuje dominantní, ve společnosti tradičně zakotvený způsob přemýšlení a jednání ve světě. Mužský pohled znamená institucionální převahu mužů. Čím je umění více institucionalizované, tím se muži více prosazují. Viz např. film, i když existují režisérky, film jako instituce je ovládán muži.

Tato mužská dominance nemusí být chápána jen fakticky, ale i obecněji, rodově, ve smyslu genderu. „Slovo gender pochází z řečtiny a znamená rod. Na rozdíl od pojmu pohlaví (angl. sex), jenž vyjadřuje výhradně biologickou, genetickou, anatomickou a fyziologickou odlišnost mezi ženami a muži, pojem gender odkazuje k sociálním a kulturním konstrukcím ženskosti a mužskosti. Gender zahrnuje sociálně a kulturně podmíněné rozdíly, předsudky a specifika v postavení mužů a žen, a to jak v současnosti, tak v minulosti. Gender je jedním z klíčových konstruktivních prvků vertikální a horizontální organizace společnosti, jež podmiňuje sociální status (souhrn práv, povinností a norem chování) a identitu členů společnosti i společenských skupin.“¹

Z těchto důvodů je velká část feministické teorie ve svém projevu kritická k formám společenského uspořádání i k formám symbolického řádu. Z jejího pohledu je umělecký kánon androcentrický – tj. v centru je muž – a tedy je politicky represivní. Krátce, feministická kritika zobrazování spočívá na rovnici: médium = mužské = patriarchální = utiskující. Idea, že umění je politicky nebo ideologicky sdíleno, je v opozici s tvrzením, že umění hovoří ke všem a pro všechny lidské bytosti. Zařazením umění mezi formy

¹ Martina Pachmanová, *Genderové otázky, Atlas transformace*, Tranzit, Praha, 2009, s. 164-166, též: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/g/genderove-otazky/2-genderove-otazky.html>

patriarchálního útlaku odmítá oddělení umění a politiky. Feministické teorie neodvolatelně spojily produkci a spotřebu umění s otázkami moci a síly. Toto spojení se již dlouho objevovalo v tradici marxistické estetiky. Marxisté zdůrazňovali jak třídy a další sociální síly či společenské praktiky vstupují do interpretace díla. Originálním příspěvkem feminismu je spojení umění se sexuální politikou.

Tématem této přednášky je hledání počátků feministicky orientované tvorby. O feministickém umění jako ucelené linii můžeme mluvit od šedesátých let, jeho následný rozvoj pak můžeme sledovat v letech sedmdesátých. V naší přednášce se soustředíme na videoart sedmdesátých let, kdy se vytvořila skupina autorek propojených snahou získat rovnocenné postavení s muži ve světě umění. Ženy umělkyně odmítají být pouze zobrazovaným objektem a naopak chtějí představit samy sebe jako aktérky. Zde můžeme nalézt vysvětlení velmi subjektivní povahy feministických videoartů sedmdesátých let. Tato subjektivita se pojí s médiem videa i s jeho politickými konsekvencemi jako „svobodného média“.

„Vysoce citlivý technický aparát naší doby se rozšiřuje ve své politické dimenzi také do video technologie. [...] Je jasné, že pokud použijete médium videa, budete vždy tvořit v politickém kontextu. V tomto smyslu je video a priori politické médium. Není zavedeno kunsthistoricky, jako malba, ale politicky.“²

Umění se zde znovu ukazuje jako sociální praxe. Feministické teorie nás vyzývají, abychom nahradili koncepci uměleckého díla jako autonomního objektu – jako objektu krásy a radosti pro všechny, koncepcí angažované tvorby. Umělecké dílo se tak z oblasti autonomních hodnot přesouvá do oblasti každodenní sociální a politické praxe.

Literatura:

Martina Pachmanová, *Genderové otázky, Atlas transformace*, Tranzit, Praha, 2009.

Laura Mulvey, *Vizuální slast a narativní film*, 1975. *Iluminace* 5, 1993, č. 3. s. 116-131.

² Yvonne Spielmann, *Video. The Reflexive Medium*, The MIT Press, Cambridge, London 2008, s. 146.